

Л. П. Казімірова, С. В. Ільїнський, В. В. Рибак, О. П. Матеюк

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

КРИВЧИЦЬКИЙ ПАРК ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ОБ'ЄКТ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Розглянуто Кривчицький парк – маловідомий об'єкт садово-паркового мистецтва, що сформувався на території історичного маєтку родини Крупенських у селі Кривчик Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Проаналізовано сучасний стан парку, зокрема архітектурні об'єкти, ландшафтну і планувальну структури, насадження. Встановлено, що історичний парк у Кривчику вирізняється чіткою ландшафтною структурою, в якій поєднуються елементи регулярного планування – алеї, партер – з мальовничо-пейзажними композиціями, органічно пристосованими до складного рельєфу долини річки Тернавка (правої притоки Дністра) та гори Сходи. Важливими складовими частинами ландшафтно-планувальної структури парку є палац, господарські будівлі, старовинний подільський мур, понадвікова діброва площею близько одного гектара, плодовий сад, джерела води, відкриті галявини. Охарактеризовано таксономічний склад культивованої дендрофлори парку, який представлений 50 видами, 20 родинами і 37 родами. Дендрофлора парку демонструє полігеографічну структуру, що охоплює флористичні елементи з різних частин помірного поясу Північної півкулі. Географічна структура дендрофлори парку характерна поєднанням аборигенних видів помірної зони Європи та інтродуцентів північноамериканського, середземноморського й азійського походження. Звернуто увагу на понадвікові особини *Larix decidua*, *Picea abies*, *Pinus nigra*, *Pinus nigra subsp. pallasiana*, *Pinus sylvestris*, *Gymnocladus dioica*, *Juglans nigra*, *Quercus robur*, *Tilia cordata*. Одне з дерев *Gymnocladus dioica* є найстарішим представником виду в Хмельницькій області і, вірогідно, в Україні. Орнітофауна парку представлена 61 видом птахів, що належать до 10 рядів і 23 родин; 56 видів або 91,8 % видового складу перебувають під охороною Бернської конвенції; *Circus cyaneus*, *Picus viridis* та *Lanius excubitor* занесено до Червоної книги України. На підставі історичної, ландшафтно-архітектурної, дендрологічної та орнітологічної цінності зроблено висновок про необхідність внесення Кривчицького парку до природно-заповідного фонду України у статусі парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення. Результати дослідження привертають увагу наукової спільноти та органів місцевої влади до важливості збереження таких об'єктів як частини історико-культурної і природної спадщини України.

Ключові слова: історичний парк; культивована дендрофлора; таксономічний склад; систематична структура; понадвікові дерева; орнітофауна; парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.

Вступ / Introduction

За умов глобальних змін клімату, фрагментації природних середовищ та урбанізаційного тиску в Україні зростає потреба в ефективному збереженні природних комплексів. Розширення площі природно-заповідного фонду є одним з найефективніших інструментів у збереженні біоландшафтного різноманіття на національному та регіональному рівнях. Важливо не тільки охороняти ділянки з високою природною цінністю, а й долучати до природно-заповідного фонду культурно значущі ландшафти з ознаками природної цілісності – як-от історичні парки, сакральні ландшафти, скельні схили тощо. Визначення нових об'єктів для заповідання має ґрунтуватися на критеріях репрезентативності, автентичності, екологічної цінності й унікальності екосис-

тем. Збереження таких територій дає змогу не тільки забезпечити їх збереження, але й підтримати природну динаміку екосистем, сприяти науковим дослідженням, еколого-просвітницькій роботі та відновленню.

Дослідження територій із подальшим заповіданням – це не тільки внесок у збереження локального біоландшафтного різноманіття, але й важливий крок у реалізації Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 р. та євроінтеграційні зобов'язання України [24].

Згідно з визначенням [12], історичний парк – це просторово-ландшафтна структура, сформована в попередні історичні періоди як вияв ландшафтно-архітектурної, що поєднує естетичні, архітектурно-композиційні, екологічні та культурно-семантичні компоненти. Він є

Інформація про авторів:

Казімірова Людмила Павлівна, канд. біол. наук, доцент, кафедра екології та біологічної освіти. Email: l_kazimirova@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-5063-8764>

Ільїнський Сергій Валентинович, ст. викл., кафедра екології та біологічної освіти. Email: ilinskysv@khnmu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-4183-2113>

Рибак Віктор Валерійович, канд. с.-г. наук, доцент, кафедра екології та біологічної освіти. Email: rybakvi@khnmu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3430-2704>

Матеюк Олесь Петрівна, канд. пед. наук, доцент, кафедра екології та біологічної освіти. Email: mateiukol@khnmu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0523-7854>

Цитування за ДСТУ: Казімірова Л. П., Ільїнський С. В., Рибак В. В., Матеюк О. П. Кривчицький парк Хмельницької області як перспективний об'єкт природно-заповідного фонду України. Науковий вісник НЛТУ України. 2025, т. 35, № 4. С. 51–60.

Citation APA: Kazimirova, L. P., Ilyinskiy, S. V., Rybak, V. V., & Mateyuk, O. P. (2025). Kryvchytsky Park of Khmelnytskyi Region as a prospective object of the Nature Reserve Fund of Ukraine. *Scientific Bulletin of UNFU*, 35(4), 51–60. <https://doi.org/10.36930/40350406>

водночас не тільки об'єктом садово-паркового мистецтва, а й носієм історичної пам'яті й соціокультурної спадщини. Такі парки репрезентують естетику та філософію епохи, в якій були створені, зберігають у своїй структурі сліди стилістичних тенденцій, символіки простору та уявлень про гармонію людини з природою. Водночас, чимало з них залишаються недостатньо дослідженими, що ускладнює їх охорону, реставрацію та наукове осмислення.

Одним із таких унікальних об'єктів є Кривчицький історичний парк, розташований у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області, який тривалий час залишався поза увагою наукової спільноти. Незважаючи на наявність опрацьованих джерел про палац, парк ніколи не досліджували, що створює істотний інформаційний вакуум щодо історико-культурної та природної цінності цього комплексу. Виявлення й опис парку, зокрема його біорізноманіття та вікових дерев, є важливим кроком для розширення знань про культурні ландшафти Поділля.

Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації і збереження матеріалів про Кривчицький парк, виявлення унікальних природних об'єктів, а також формування наукової бази для подальшої реставрації та охоронних заходів. Окрім цього, дослідження сприяє популяризації локальної історії та підвищенню усвідомлення громадою цінності культурно-природної спадщини.

Об'єкт дослідження – обґрунтування природно-культурної цінності парку як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Предмет дослідження – методи і засоби обґрунтування природно-культурної цінності Кривчицького історичного парку Хмельницької області, що дасть змогу змінити його статус до парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва для його збереження.

Мета роботи – проаналізувати природно-культурну цінність Кривчицького історичного парку Хмельницької області, що дасть змогу оцінити сучасний його стан (архітектурні об'єкти, ландшафтна, планувальна структура, насадження) та розробити рекомендації зі зміни його статусу в парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі основні завдання дослідження:

- зібрати й узагальнити історичні відомості про палацово-парковий комплекс у селі Кривчик Кам'янець-Подільського району, його власників і творців, що дасть змогу з'ясувати передумови виникнення парку, його роль у розвитку садово-паркового мистецтва та культурному ландшафті Поділля;
- оцінити сучасний стан архітектурних об'єктів, ландшафтно й планувальної структури та насаджень, що дасть змогу виявити ступінь збереженості об'єкта, визначити загрози та перспективи його відновлення;
- проаналізувати таксономічний склад культивованої дендрофлори парку, визначити найцінніші й унікальні дерева для збереження, а також охарактеризувати орнітофауну, що забезпечить комплексне розуміння природного різноманіття та екологічної стійкості території;
- обґрунтувати необхідність зміни статусу Кривчицького парку шляхом заповідання його як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва та розробити рекомендації з його збереження й відновлення, що створить правові та організаційні умови для довготривалої охорони й раціонального використання парку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні настанови Historic England [10] пропонують практич-

ні рекомендації для збереження історичних парків і садово-паркових ландшафтів: від ідентифікації "значущості" та атрибутів автентичності до циклів догляду, моніторингу та прийняття рішень, що балансують культурну й екологічну цінність. Вказано на потребу планів управління, інвентаризацій дерев, режимів догляду за віковими насадженнями та інтеграції природоохоронних цілей. Для Кривчицького парку це задає методологію майбутнього менеджмент-плану та критерії обґрунтування статусу парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва у природно-заповідному фонді України.

У дослідженні [26] подано стислий, але стандартизований візуальний ключ для розпізнавання дерев-ветеранів, акцентуючи на ознаках форми, мікробіотопах і небезпеках втручання. Праця важлива для проведення польових обстежень в історичних парках, де саме понадвікові ("ветеранні") дерева формують і біорізноманіття, й історико-естетичну цінність. Для Кривчицького парку це безпосередня основа для паспортизації таких дерев.

На матеріалах Ботанічного парку у Тімішоарі (Румунія) [11], парку ім. Т. Г. Шевченка у Тернополі [5], парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва "Міський сад" у Ізмаїлі [17] дослідники деталізують таксономічну й еколого-географічну структури дендрофлори (біоморфи, флороценотичне походження, едафо-кліматичність). Підхід корисний для аналізу культивованої дендрофлори Кривчицького парку, обґрунтування поєднання аборигенних й інтродукованих видів у історичних парках та пояснення їхньої "пластичності", що ми спостерігаємо для насаджень досліджуваного парку.

Американські науковці [23] показали, що міські парки діють як "рефугіуми" для птахів; структура середовища у межах парків сильніше визначає різноманіття та чисельність, ніж забудова. Це прямо підтримує внесення орнітологічної складової в оцінку природної цінності історичних парків і корелює з нашими даними про високу частку дендрофілів у Кривчицькому парку. Дослідження орнітофауни міського парку "Тіргартен" у Берліні з 1850 р. [7] показали еволюцію пташиних угруповань у великому історичному парку. Попри історичні потрясіння, функціональна різноманітність є сталою, якщо зберігаються площа та гетерогенність біотопів, а, отже, має вирішальне значення підтримка структурної мозаїчності парку й великих старовікових насаджень. Це релевантно для запровадження стратегій збереження і догляду за Кривчицьким парком.

Важливими є настанови ICOMOS-ICCROM [2], які орієнтують відновлення культурної спадщини на ціннісно-орієнтоване прийняття рішень, збереження автентичної складової, активну участь місцевих громад та ризик-орієнтоване планування. Запропоновані підходи формують концептуальну основу для поєднання реставраційних заходів щодо палацово-паркового комплексу із завданнями охорони біотичного різноманіття та реалізації освітньо-культурних функцій.

Проаналізовані джерела інформації формують сучасну методичну й політико-правову базу для дослідження історичних парків, але ми не виявили праць, що комплексно поєднували б у межах одного об'єкта: історико-планувальний аналіз; таксономічний склад дендрофлори та його аналіз з фокусом на вікових/інтродукованих деревах; профіль орнітофауни з оцінкою гніздування; аргументи для зміни охоронного статусу в правовій площині природно-заповідного фонду України.

Саме цю прогалину закриває наше дослідження Кривчицького парку, яке проведено вперше для цього історичного парку.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження здійснено на території Кривчицького парку (Кам'янець-Подільський район, Хмельницька область) у 2023–2024 роках. Обстеження здійснено маршрутним методом. Таксономічний склад дендрофлори визначали за морфологічними ознаками з уточненням номенклатури за базою Plants of the World Online [20]. Вікову структуру дерев оцінювали за вимірами діаметрів і візуальною діагностикою. Для вивчення орнітофауни застосовували метод візуальних траплянь та маршрутного обліку в різні сезони року. Ландшафтно-планувальні особливості аналізували натурно, з використанням картографічних матеріалів і сучасних геоданих.

Результати дослідження та їх обговорення / Research results and their discussion

Історична довідка. Кривчик – одне з давніх сіл у складі Дунаєвецької міської територіальної громади Кам'янець-Подільського району Хмельницької області (колишній Дунаєвецький адміністративний район).

Село Кривчик розташоване в долині річки Тернавка (ліва притока річки Дністер) на відстані 14 км від м. Дунаївці, 45 км – м. Кам'янець-Подільський та 90 км від обласного центру – міста Хмельницький. Є типовим селом із сільськогосподарським укладом життя. Сьогодні в Кривчику мешкає 412 осіб, немає сільради та школи.

Перша згадка про село датується 1493 роком. Давня назва села – Криве, походить, очевидно, від звивистого рельєфу, на якому будували поселенці свої хати, кривих вулиць, що йдуть паралельно руслу річки Тернавка. За понад 500-річну історію назва поселення трансформувалася у Кривчик [21].

Село розташоване у дуже красивій місцевості, яке відома блогерка України Ірина Пустиннікова назвала наймальовничішим селом Поділля. На південній околиці села височіє гора Грабина, де колись був замок чи фортеця. Тут є джерело кремнієвої води в урочищі Грота; джерело Гуркало і ставки, які називають Бовгурі (начебто там раніше було місце відпочинку при панській гуральні) [18].

Вітчизняній археологічній науці досить відоме Кривчицьке городище доби енеоліту (IV–III тис. років до н.е.), яке вчені досліджували, починаючи з перш. пол. XVIII ст. і до наших днів. Друге городище скіфського часу менш відоме, розміщене майже в центрі села, на південній околиці колишнього поміщицького маєтку, загальною площею близько 1,81 га. Освоювали цю мальовничу землю і трипільці, і народи Київської Русі. Відомо, що жителі Кривчика брали участь у Визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького. Наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років село було пов'язане з діяльністю загонів Дунаєвецького надрайонного проводу ОУН [6, 8, 22].

Власниками Кривчика були поміщики Погрешевські, Вітославські, Рафаловичі, Крупецькі. Останнім власником став Михайло Григорович (Єгорович) Крупенський 1858 року народження. Рід Крупенських гербу Порай (Рогай) походить з Польщі, які у XVII ст. поселилися в Молдавському князівстві. Це досить древній і відомий рід бессарабських дворян. Після приєднання Бессарабії до Російської імперії Крупецькі здобули статус ро-

сійських дворян. У цьому роді були дипломати, генерали, два депутати Державної думи і навіть управлінець конторою Петербурзьких імператорських театрів, але це були тільки родичі власника маєтку у Кривчику Михайла Крупенського, який, хоч і був найбагатшим поміщиком округи, сліду в історії краю не залишив [9, 22].

Крупенський доклав чималих зусиль до розбудови власного маєтку та господарства. На початок XX ст. володів винокурнею, цегельним заводом, трьома млинами (залишки збереглися дотепер), навколишніми лісами та полями (близько 1000 десятинами землі), а також вів власне господарство на своєму маєтку. У 1913 р. Крупенський був уже великим землевласником, який володів землями у селах Рудківці, Куражин, Требухівці і містечках Калпос, Жванчик та Кривчик. У подальших планах Крупенського було відкриття у Кривчику, який на той час мав статус містечка, курорту на місцевих мінеральних водах. Особливе місце у спадщині Крупенського, яка дійшла до наших днів, посідає збережений до наших днів маєток, який складається з палацу та парку. Маєток розташований у наймальовничішому куточку села Кривчик, у глибині старого та розлогого парку, на пагорбах, який колись займав 57 десятин землі (понад 62 га) [9].

Точна дата спорудження палацу невідома. За поширеною версією, його збудував у другій половині XIX ст. Михайло Крупенський, хоча можливо, що палац старіший і він його тільки реконструював. Існує версія, що початковим власником міг бути банкір Марко Рафалович. Аргументом на користь більш раннього походження є архітектурна подібність з палацом в Опіногура-Гурна (Польща), зведеним у 1840-х роках [16].

Палац (координати на GoogleMaps: 48.814554, 26.836433) поєднує елементи бароко в оформленні фасаду з чотириповерховою восьмигранною вежею з годинником і балконом у центрі. Сам палац двоповерховий з великими двобічними верандами. Поєднує стилі бароко та пізньої готики. Інтер'єри зберегли неокласичні елементи: ліпнину, дерев'яні панелі, різьблення, старовинні завіси й кронштейни. На сьогодні палац не зазнавав істотних перебудов, – ремонти обмежилися надбудовами над входом і дахом для захисту від протікання, реставрація башти та годинника – у планах.

У грудні 2022 р. науково-краєзнавча експедиція Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника досліджувала унікальну знахідку в палаці – кам'яну плиту з написом османською мовою, виявлену під шаром штукатурки під час ремонтних робіт. Напис на плиті виявився поетичним панегіриком султана Ахмеду III та великому візиру Сілахдару Дамаду Алі-паші, датованим 1713–1716 роками. Найімовірніше, плита походить із Хотинської фортеці, перебудованої за правління Ахмеда III, і використана Крупенськими як декоративний елемент під час спорудження чи перебудови палацу у XIX ст. – відповідно до моди на орієнталізм. Це – унікальна для України пам'ятка османської епіграфіки, що потребує подальших досліджень, включно з очищенням другої плити, виготовленням копій та створенням музейної експозиції [9, 16]. Неподальк від палацу – колишній одноповерховий флігель управління, а також конюшня, флігель, господарські будівлі.

Наказом управління культури, національностей та релігій Хмельницької ОДА від 28.02.2013 р. № 65 комплекс споруд Садиби Крупенських (палац, флігель) за-

несено до переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини Хмельницької області [3].

Ландшафтно-архітектурним облаштуванням маєтку опікувався дипломований, знаний на той час, садівник Войцехівський. Він заклав фруктовий сад, оранжерею, теплицю й розкішний парк. Перед будинком поміщика побудували фонтан (нині використовується як клумба), а трохи нижче – штучне озеро з білими лілеями (не збереглося). Михайло Крупенський не добре ставився до селян, доказом чого є факт, що ще за часів спроби перевороту у 1905 р. місцеві жителі спалили один з його млинів. Після революційних подій 1917 р. Крупенські виїхали за кордон [9, 18].

Спочатку у маєтку впродовж двох років було організовано піонерський табір. Потім облаштували будинок відпочинку на 47 місць, у якому мешканці навколишніх сіл мали право відпочивати безкоштовно, але по одній людині від села. Згодом його було реорганізовано в інтернат для незрячих. У 1943 р., під час Другої світової війни, німецькі окупанти живцем закопали 45 інтернатівців у неподалік розташованому лісовому урочищі Соломинчик (випадково вціліли тільки двоє, які перебували на той час у селі). У 1945 р. у маєтку було створено інтернат на 160 місць для інвалідів тодішньої війни, яким було нікуди повертатись додому. У 1978 р. його було реорганізовано у психоневрологічний інтернат, який працює дотепер [9].

Природні умови. Ландшафтна структура парку. Територія парку розміщена на правому березі річки Тернавки, що протікає через село Кривчик (рис. 1). Безпосередньо до парку річка не прилягає, але її каньйон є східною межею маєтку, тут крутизна схилів сягає до 70 градусів.

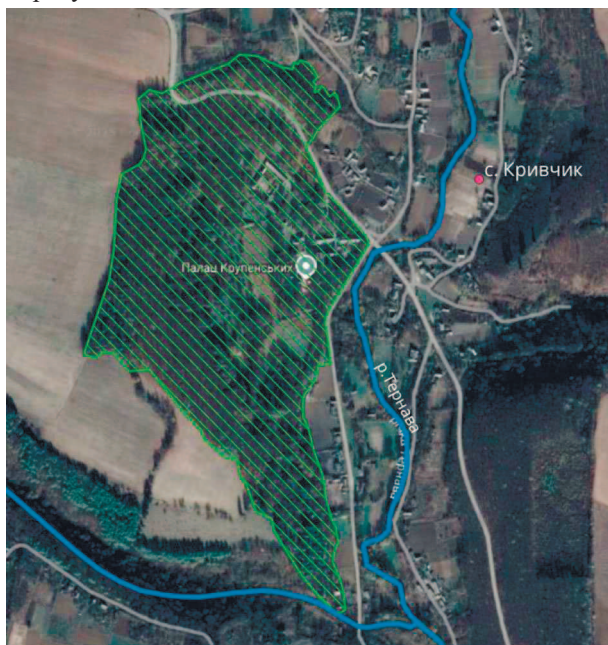

Рис. 1. Розташування Кривчицького парку (Google Satellite Hybrid) / Location of Kryvchyk Park (Google Satellite Hybrid)

З-поміж інших старовинних парків Хмельниччини Кривчицький відзначається розташуванням на досить пересічній горбистій і мальовничій місцевості. Перепад висот становить близько 55 м. Абсолютні висоти поверхні – від 261 м на сході і до 316 м на заході. На півдні від палацу розташована невисока гора Сходи, на якій можна побачити білі брили – ймовірно, залишки стародавньої середньовічної фортеці [9].

Грунтовий покрив представлений вологими сірими лісовими суглинками, звичайними опідзоленими чорноземами. Клімат села Кривчик є помірно континентальним із середньорічною температурою повітря близько +9 °С. Найхолодніший період спостерігається у січні (середні температури до –5 °С), найтепліший – у липні (до +21 °С). Річна кількість опадів становить близько 647 мм, з максимумом у літні місяці (червень–серпень). Кількість днів з опадами сягає понад 120 на рік, переважно у вигляді дощу в теплий період року [14].

Планувальна структура парку. Головний вхід парку розміщений у північно-східній частині парку, з боку головного перехрестя села Кривчик, облаштований брамою з хвірткою та розпочинається асфальтованим колом з туюю західною посередині; з його північного боку, при в'їзді у село, є ще один необлаштований в'їзд у парк. Центральна алея, що зв'язує основний вхід у парк із палацом, прямолінійна, завдовжки близько 100 м, йде вздовж колишніх панських господарських будівель та новозбудованого корпусу. Репрезентативну частину парку утворюють головна в'їзна алея, палац (рис. 2 і 3) і будівлі, розташовані на ній.

Рис. 2. Західний фасад палацу з вежею / Western facade of the palace with a tower

Рис. 3. Східний фасад палацу з парковим партером у регулярному стилі / Eastern front of the palace overlooking a formal parterre

Західна частина парку, з його північним в'їздом, становить лісопаркову частину парку; у середній частині росте старий сад; є ділянка городу; південну частину парку можна назвати скельною, оскільки розміщена у каньйоні річки. Саме з цього боку парк обмежує старий мур. Планувальна структура доріжко-стежкової мережі, прийоми групування та розташування рослин визначають Кривчицький парк як типово ландшафтний, елементом регулярності тут є в'їзна алея та передпалацовий партер.

Прийоми формування парку значно зумовлені характером рельєфу, при цьому враховували мальовничість навколишньої місцевості, на яку зважали у перспективах паркових пейзажів для підвищення їх декоративності. Ландшафти лівого берега річки Тернавки та її схилів є невід'ємним композиційним елементом парку і слугують для ефективного його сприйняття (рис. 4). Оскільки парк розташований на схилі, то доріжки серпантинного типу пристосовані до місцевості.

Рис. 4. Паркові пейзажі з боку діброви і саду / Park landscapes from the side of the oak grove and the garden

Дендрофлора парку. При головному вході до парку хаотично зростають понадвікові особи абори́генних видів – дуби звичайні, ясени звичайні та липи дрібнолисті. Дереву́ вражають своїми розмірами, потужною кроною і розмірами; мають висоту понад 30 м і вік понад 200 років.

У цій частині парку також зростає біогрупа старих робі́ній звичайних, дві ялини звичайні, а також два дерева сосни кримської – одне поблизу флі́геля, інше – перед парковим фасадом палацу. Усі вони мають значну дендрологічну цінність і є свідками тривалого існування парку.

Передпалацовий партер оформлений коловим під'їздом із фонтаном і новозбудованою капличкою. Тут ростуть понадвікові особи ясена, липи та робі́нії. Найбільшою дендрологічною цінністю цієї частини парку є 4 особи бунду́ка дводомного.

Скельна частина парку вирізняється великою кількістю гарнокві́тучих ку́щів. Своїми розмірами вражає стара бузкова але́я, що веде до колишнього басейну. Тут ростуть калина звичайна, білоя́гідник білий, дерен білий, бузина чорна, ліщина звичайна. Особливу дендрологічну цінність становить величезний ку́щ садового жасмину звичайного заввишки 3,8 м та діаметром крони близько 7 м.

У цій частині парку є джерела води, які витікають з під вапнякових скель на каньйоноподібному схилі парку. Два з них облаштовано і їх здавна використовують місцеві жителі.

Садова частина парку, розташована на похилому рельєфі, містить сад з різноманітними сортами яблунь, груш, слив та велику галявину. Це створює контраст у системі послідовності споглядання пейзажних картин. Декоративності галявина завдячує гарнокві́тучим ку́щам (барбарис звичайний, глід одноствопчико́вий, жимолость татарська). Галявина вкрита багатим різнотрав'ям. Найбільшу дендрологічну цінність цієї частини парку становлять два дерева горі́ха чорного: більший – тристовбу́ровий (рис. 5), менший – одностовбу́ровий; дерева рясно плодоносять.

Рис. 5. Тристовбу́ровий *Juglans nigra* / Three-stemmed *Juglans nigra*

Парк, ймовірно, було закладено на території лісу, про що свідчить велика кількість понадвікових абори́генних видів у його лісопарковій частині – дуб звичайний, ясен звичайний, клен польовий, липа дрібнолиста досягли значних розмірів та віку, зберігаючи природну велич і стійкість.

Рис. 6. Фрагмент діброви / Section of the oak grove

Особливе враження справляє дібро́ва за північним входом у парк площею понад один гектар. Вона має штучне походження, спостерігають рядову та але́йну посадки, без підліску, з добре розвиненим трав'яним покривом, є прикладом стійкої екосистеми. Вік дубів – 130-200 років (рис. 6). У цій частині парку зростають також старі клени польові, ясени, граби – як ку́щові, так і одноствобу́рові, а також береза повисла. У північній

в'їзній частині парку біогрупою і солітерно зростають понадвікові особини ялини звичайної, а також біогрупа із сосен звичайних та сосни чорної, а також глід звичайний та барбарис звичайний. У лісопарковій частині переважають насадження з липи дрібнолистої, клена гостролистого, ясена, граба, рідше трапляються черешня, груша лісова і яблуня лісова. Підлісок представлений ліщиною, черемхою та бузиною. Серед інтродукованих дерев – робінія звичайна та гірकोкаштан звичайний.

Характерною особливістю Кривчицького парку, що вирізняє його з-поміж інших старовинних парків Хмельниччини, є велика кількість хвойних рослин. Він є єдиним парком області, де масово росте модрина європейська. Поодинокі і трьома великими групами у загущених посадках вона зростає на схилах парку в кількості 107 особин. Усі дерева належать до одного вікового покоління (рис. 7). У біогрупах та поодинокі у парку ростуть сосна кримська, сосна звичайна та ялина звичайна. Усі хвойні дерева мають подібний вік (130-150 років), що свідчить про цілісність та задуману композиційну структуру насаджень.

Рис. 7. *Larix decidua* у насадженнях парку / *Larix decidua* in the park plantings

Аналіз отриманих результатів дослідження. За результатами досліджень у Кривчицькому парку зростає 50 видів деревних рослин (табл. 1).

Табл. 1. Анований перелік дендрофлори Кривчицького парку станом на 2025 р. / Annotated list of the dendroflora of Kryvchyk Park as of 2025

№ п/п	Родина латинською	Назва виду латинською мовою	Назва виду українською
1	Cupressaceae Bartl.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Туя західна
2	Pinaceae Mirb.	<i>Larix decidua</i> Mill.	Модрина європейська
3		<i>Picea abies</i> L.	Ялина звичайна
4		<i>Pinus nigra</i> J.F. Arnold	Сосна чорна
5		<i>Pinus nigra</i> subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	Сосна чорна підвид паласянська, кримська
6	Adoxaceae Rich.	<i>Pinus sylvestris</i> L.	Сосна звичайна
7		<i>Sambucus nigra</i> L.	Бузина чорна
8		<i>Viburnum lantana</i> L.	Гордовина
9	Betulaceae Gray	<i>Viburnum opulus</i> L.	Калина звичайна
10		<i>Carpinus betulus</i> L.	Граб звичайний
11		<i>Corylus avellana</i> L.	Ліщина звичайна

12	Cannabaceae Endl.	<i>Humulus lupulus</i> L.	Хміль звичайний
13	Caprifoliaceae Juss.	<i>Lonicera tatarica</i> L.	Жимолость татарська
14		<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S. F. Blake	Білоягідник звичайний
15	Celastraceae R. Br.	<i>Euonymus europaeus</i> L.	Бруслина європейська
16	Cornaceae Dumort.	<i>Cornus alba</i> L.	Дерен білий
17	Fabaceae Lindl.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Робінія звичайна
18		<i>Gymnocladus dioica</i> (L.) K. Koch	Гімнокладус дводомний
19	Fagaceae Dumort.	<i>Quercus robur</i> L.	Дуб звичайний
20	Hydrangeaceae Dumort.	<i>Philadelphus coronarius</i> L.	Садовий жасмин звичайний
21	Juglandaceae A. Rich.	<i>Juglans regia</i> L.	Горіх волоський
22		<i>Juglans nigra</i> L.	Горіх чорний
23	Malvaceae Juss.	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Липа дрібнолиста
24	Oleaceae Hoffmgg.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Ясен звичайний
25		<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Бирючина звичайна
26		<i>Syringa vulgaris</i> L.	Бузок звичайний
27	Rhamnaceae Juss.	<i>Frangula alnus</i> Mill.	Крушина звичайна
28	Rosaceae Juss.	<i>Rhamnus cathartica</i> L.	Жостір проносний
29		<i>Cerasus avium</i> (L.) L.	Черешня
30		<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	Алича
31		<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Глід одностовпчиковий
32		<i>Malus domestica</i> Borkh.	Яблуня домашня
33		<i>Malus sylvestris</i> Mill.	Яблуня лісова
34		<i>Prunus padus</i> L.	Черемха звичайна
35		<i>Prunus divaricata</i> Ledeb.	Слива розлога
36		<i>Prunus domestica</i> L.	Слива домашня
37		<i>Pyrus communis</i> L.	Груша звичайна
38	Salicaceae Link.	<i>Rosa canina</i> L.	Шипшина звичайна
39		<i>Rubus idaeus</i> L.	Малина звичайна
40		<i>Populus nigra</i> L.	Тополя чорна
41	Salicaceae Link.	<i>Populus tremula</i> L.	Осіка
42		<i>Salix caprea</i> L.	Верба козяча
43		<i>Salix fragilis</i> L.	Верба ламка
44	Sapindaceae Juss.	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Клен несправжньо-платановий, явір
45		<i>Acer campestre</i> L.	Клен польовий
46		<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Гіркокаштан звичайний
47		<i>Acer negundo</i> L.	Клен ясенелистий
48	Ulmaceae Mirb.	<i>Acer platanoides</i> L.	Клен гостролистий
49		<i>Ulmus glabra</i> Huds.	В'яз шорсткий
50	Vitaceae Juss.	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Дикий виноград п'ятилистий

Таксономічний склад дендрофлори парку представлений 20 родинами і 37 родами. До Pinophyta належить 6 видів (2 родини, 4 роди), решта є покритонасінними рослинами. Найчисленнішою є родина *Rosaceae* (11 видів, або 22,0 % від загальної кількості видів); 5 видів (10,0 %) містить родина *Sapindaceae*, 4 види (8 %) – родина *Salicaceae*. Ці три родини охоплюють 40,0 % усіх видів парку. Половина родин (10 із 20) є моновидовими (рис. 8).

Користуючись флористичним поділом суші А. Л. Тахтаджяна, ми провели аналіз походження видів за флористичними областями та провінціями, унаслідок чого встановлено, що деревні рослини парку природно зростають у Голарктичному царстві, 9 флористичних областей та 44 флористичних провінціях. Для трьох видів первинний ареал не встановлений через давність культури, це – *Cerasus avium*, *Malus domestica* і *Prunus domestica*.

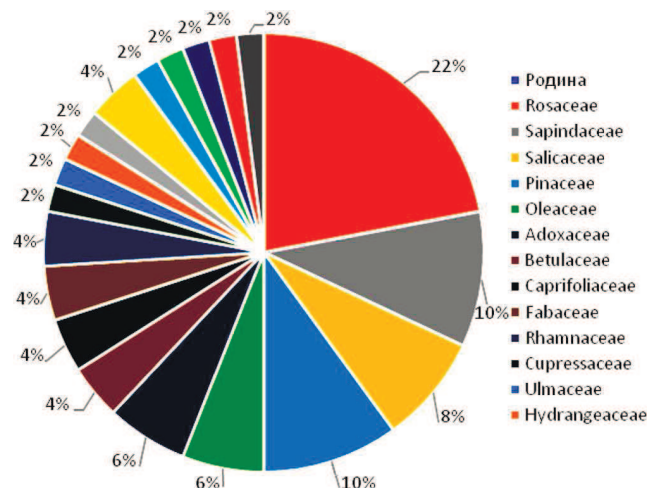

Рис. 8. Родинний спектр дендрофлори Кривчицького парку / Familial spectrum of the dendroflora of Kryvchyk Park

Територія Кривчицького парку розміщена у Центральньо-Європейській провінції Бореального підцарства Циркумбореальної області. Серед таксономічного складу дендрофлори парку є 28 місцевих (аборигенних) видів, тобто рослин, які зростають у природних ценозах Поділля. Їх складова становить 56 % від загальної кількості видів. Це пояснюють створенням парку на базі лісового масиву та таксономічною деградацією насаджень.

Найбільша кількість деревних видів рослин парку походить із Циркумбореальної флористичної області (22 види, 44 % від загальної кількості видів). Подібність ґрунтово-кліматичних умов та можливості ступінчастої акліматизації сприяли поширенню видів із сусідніх флористичних провінцій. Північно-Американське походження мають 7 видів дендрофлори парку, азійське – 5 видів. Серед культивованої дендрофлори 24 види (48 % від загальної кількості видів) мають розірваний (диз'юнктивний) ареал, що свідчить про велику екологічну пластичність цих рослин (табл. 2).

Табл. 2. Географічна структура дендрофлори Кривчицького парку / Geographical structure of the dendroflora of Kryvchytskyi Park

№ з/п	Ареали та групи ареалів	Кількість видів, шт	Частка дендрофлори, %
1	Циркумбореальна група	36	72,0
2	Циркумбореальний	22	44,0
3	Ірано-Турансько – Циркумбореальний	6	12,0
4	Середземноморсько – Циркумбореальний	4	8,0
5	Сахаро-Аравійсько – Циркумбореальний	3	6,0
6	Північно-Американська група	7	14,0
7	Атлантично-Північно-Американсько – Північно-Західно-Американсько – Циркумбореальний	4	8,0
8	Атлантично-Північно-Американсько – Циркумбореальний	2	4,0
9	Північно-Американський	1	2,0
10	Азійська група	5	10,0
11	Східно-Азійський (Японо-Китайський)	1	2,0
12	Ірано-Турансько-Східно-Азійський	4	8,0
13	Походження невідоме	3	6,0
14	Разом	50	100,0

Для культивованої дендрофлори Кривчицького парку характерна велика кількість понадвікових дерев, серед яких значну наукову цінність становлять особини дуба звичайного, сосен чорної, кримської та звичайної, модрина європейської, горіха чорного (табл. 3).

Табл. 3. Цінні представники дендрофлори Кривчицького парку / Valuable representatives of the dendroflora of Kryvchytskyi Park

№ п/п	Назва виду	Кількість, шт	Діаметр стовбура, см	Висота, м	Вік, роки
1	<i>Larix decidua</i>	107	39–71	23–30	140–150
2	<i>Picea abies</i>	15	43–105	18–28	130–180
3	<i>Pinus nigra</i>	7	46–79	24–26	120–150
4	<i>Pinus nigra</i> subsp. <i>pallasiana</i>	4	57–92	25–31	150–220
5	<i>Pinus sylvestris</i>	24	45–84	26–28	120–130
6	<i>Gymnocladus dioicus</i>	4	107; 9–19	25; 16	150; 30–50
7	<i>Juglans nigra</i>	2	80; 115	18; 19	120–140
8	<i>Quercus robur</i>	4	104; 102; 76; 54	24–30	130–300
9	<i>Tilia cordata</i>	4	106; 92; 76; 78	21–24	120–150

Претендує бути найстарішим представником виду в Україні і є найстарішим в Хмельницькій області дерево бундука дводомного з діаметром стовбура 107 см та заввишки 25 м, орієнтовний вік – 150 років (рис. 9).

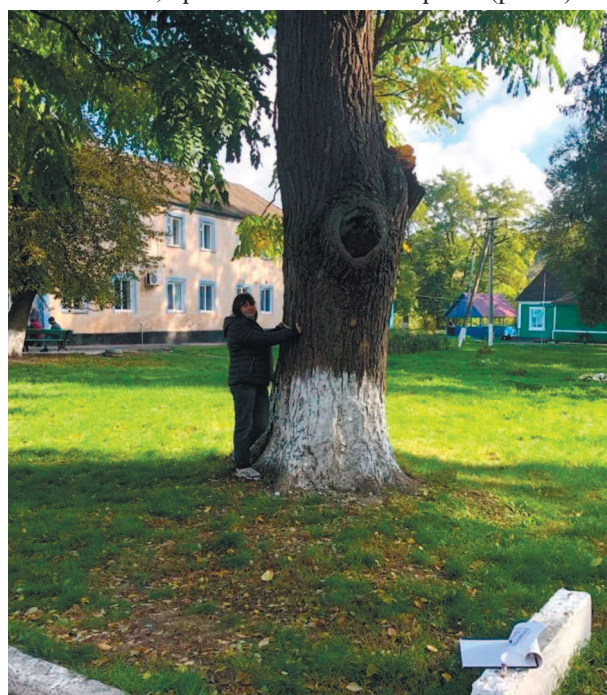

Рис. 9. Найстаріше дерево *Gymnocladus dioicus* / The oldest tree is *Gymnocladus dioicus*

Орнітофауна. За весь період досліджень ми відзначили 61 вид птахів, що належать до 10 рядів і 23 родин. Найбільшу частку у видовому різноманітті парку становлять родини Мухоловкових (13,1 %) та В'юркових (11,5 %), дещо меншу частку становлять Дятлові (9,8 %) та Кропив'янкові (8,2 %), всі решта – представлені здебільшого одним-двома видами. Безпосередньо на території парку відзначено гніздування 54 видів птахів, що становить 88,5 % від загальної кількості зафіксованих видів. Основу орнітофауни парку (75,4 %) становлять дендрофіли (види птахів, які під час вибору місць існування обирають, зазвичай, дерево-чагарникові угруповання).

Переважає більшість виявлених на території парку видів (56 видів, або 91,8 %) перебувають під охороною Бернської конвенції. Окрім цього, на території дослідження встановлено присутність трьох видів, занесених до Червоної книги України [1]: лунь польовий (*Circus cyaneus*), жовна зелена (*Picus viridis*) та сорокопуд сірий (*Lanius excubitor*).

Відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" [12] парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва для їх охорони і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Заповідання Кривчицького історичного парку як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва надасть юридичний механізм для охорони, реставрації та управління територією, включно з можливістю залучення бюджетних і грантових коштів, що, водночас, призупинить занепад парку, руйнування архітектурної спадщини, можливі неконтрольовану забудову та вирубування цінних вікових дерев. Збереження парку є важливим для підвищення екологічної свідомості громади та для формування національної ідентичності через збереження культурного ландшафту.

Обговорення результатів дослідження. Дослідження дендрофлори Ботанічного парку міста Тімішоари (Румунія) засвідчило 193 види деревних рослин (73 аборигенні та 120 інтродукованих) із 45 родин; автори зазначають, що різноманіття доцільно інтерпретувати з урахуванням розміру ділянки, географії та менеджменту [11]. Наш показник (50 видів у 20 родинях і 37 родах) природно нижчий для історичного парку, сформованого на основі лісового масиву та без тривалої інтродукційної програми, але співвідношення аборигенних та інтродукованих видів і наявність "ветеранних" дерев підтверджують високу екосистемну цінність навіть за меншої площі.

Аналогічно до висновків, зроблених у дослідженні Лечнівського садибного парку Люблінського воєводства, де автори розглянули не лише таксономічну структуру дендрофлори (32 види й культурні форми), а й архітектурну й планувальну складову, стан збереження та можливості реновації [4], у Кривчицькому парку також простежують тісний зв'язок між природними та культурними елементами. Як і в Лечні, актуальними є завдання комплексного менеджменту: від інвентаризації дендрофлори та збереження вікових дерев до інтеграції природоохоронних заходів і реставрації планувальних структур.

Отримана нами інвентаризація таксономічного складу культивованої дендрофлори Кривчицького парку, провідна роль *Rosaceae*, *Sapindaceae*, *Salicaceae*, висока частка аборигенів і наявність понадвікових дерев, загалом узгоджується з парадигмою для історичних парків Лісостепу України, але водночас має низку відмінних ознак, що проявляються під порівняння з опублікованими дослідженнями в Україні.

Для міських паркових об'єктів типовими є вища частка інтродуцентів і свідомо сформовані декоративні куртини. Наприклад, у парку ім. Т. Г. Шевченка (м. Тернопіль) [5] вказано на роль культивованих видів і декоративних форм у структурі насаджень; методично це близько до нашої інвентаризації, однак Кривчицький парк демонструє помітно вищу частку корінних деревостанів лісового походження та концентрацію вікових аборигенів (дуб, липа, ясен), що зумовлено його генезою як парку на базі лісу.

Подібний акцент на кількісному оцінюванні парку за сукупністю показників (композиційна структура, таксономічне різноманіття, фітосанітарний стан) демонструє й дослідження парку ім. Миклухи-Маклая у

м. Малин Житомирської області (29,6 га), де зафіксовано 57 видів і форм деревних рослин, дубові насадження площею 9,1 га, дано рекомендації щодо реконструкції паркових насаджень [13]. Такий підхід напругу резонує з логікою нашого дослідження, де перехід від опису до менеджмент-рекомендацій ґрунтується на об'єктивних кількісних критеріях.

У дослідженні Немирівського парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва (Вінницька область, площа – 85 га) автори встановили таксономічний склад дендрофлори у кількості 64 таксонів, виділено вікові деревні рослини. У праці наведено середню оцінку загального стану насаджень і сформульовано рекомендації щодо догляду, щорічного моніторингу, поповнення таксономічного складу дендрофлори парку [25]. На цьому фоні Кривчицький парк відрізняється дещо меншим таксономічним багатством, проте має більшу частку аборигенних видів, що зберігають автентичний характер, у т.ч. подільської діброви. І для Немирівського, і для Кривчицького парків актуальними є завдання зі збереження вікових дерев, моніторинг фітосанітарного стану, поступове поповнення таксономічного складу та інтеграція природоохоронних заходів у довготермінову стратегію розвитку, потенціал для заповідання / посилення охоронного статусу як складових культурно-історичної спадщини та біорізноманіття.

Наш підхід співзвучний до згаданих робіт, але доповнений орнітологічною складовою.

Під час дослідження парку ім. Ф. Шиллера (м. Чернівці) також використано алгоритм комплексного аналізу (історико-архітектурного, дендрологічного, еколого-ландшафтного) як основу для практичних рішень [19]. Наші результати продовжують цю лінію: ми поєднуємо біотичні показники (дендро- та орнітокомпонента) з просторовою структурою та пропонуємо конкретний шлях до зміни правового статусу парку.

Дослідження у берлінському Тіргартені показало, що підтримання площі та гетерогенності оселищ допомагає втримувати функціональне різноманіття птахів попри соціально-екологічні зміни [7]. Це прямо підтримує наші рекомендації зберігати й підсилювати структурну мозаїку Кривчицького парку (галявини, серпантинні доріжки, схили каньйону, старі насадження) як основу довготермінової стійкості орнітокомплексів

Львівські дослідники [15] обґрунтовують надання статусу парку-пам'ятки "Дублянському парку" (Львівська область), акцентуючи на інвентаризації цінностей і дефіциті проєктів організації території – це напругу віддзеркалюється у нашому кейсі, де пропонується менеджмент-план і паспортизація понадвікових дерев.

Рекомендації Historic England [10] описують механізм локальних переліків спадщини для захисту парків, садів і спроектованих ландшафтів у планувальних процедурах. Хоча нормативна система України інша, логіка інвентаризації цінностей, фіксації атрибутів автентичності та "процедурних воріт" для рішень щодо втручання релевантна під час обґрунтування статусу "парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва".

Настанова ICOMOS–ICCROM [2] для Кривчицького палацово-паркового комплексу означає поєднання реставрації архітектурної спадщини з охороною біоти та освітньо-просвітницькими функціями, що ми й закладаємо в рекомендації щодо надання охоронного статусу та подальшого менеджмент-плану.

Порівняння з українськими та міжнародними дослідженнями демонструє: хоча подібні аналізи окремих аспектів проводили, повністю інтегрованого дослідження, як наше – що одночасно охоплює дендрофлору, орнітофауну, ландшафтну структуру, культурний контекст і менеджмент в історичному парку Поділля – ще не здійснено. Отже, наше дослідження заповнює цю наукову прогалину та створює основу для заповідання Кривчицького парку для його збереження і використання на засадах цілей сталого розвитку.

Отже, внаслідок виконаної роботи можна сформулювати такі наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження – отримала подальший розвиток методика обґрунтування природно-культурної цінності Кривчицького парку, яка, на відміну від наявних методик, поєднує аналіз таксономічного складу дендрофлори, виділення вікових дерев і характеристику орнітофауни, що дає змогу комплексно обґрунтувати доцільність його заповідання як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Практична значущість результатів дослідження – розроблену методіку дослідження можна використати для створення нового об'єкта природно-заповідного фонду України – Кривчицького парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення, а також для вирішення питань краєзнавства, паркознавства та дендрології закладами освіти регіону під час вивчення природи рідного краю і проведення еколого-просвітницької роботи.

Висновки / Conclusions

Проаналізовано природно-культурну цінність Кривчицького історичного парку Хмельницької області, що дало змогу оцінити сучасний його стан (архітектурні об'єкти, ландшафтна, планувальна структури, насадження) та розробити рекомендації зі зміни його статусу в парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі основні висновки.

1. Систематизовано історико-архівні, літературні та польові матеріали, що дало змогу встановити цінність Кривчицького парку як невід'ємної складової частини маєткового комплексу родини Крупенських та важливого елемента культурної спадщини Поділля.
2. Проаналізовано архітектурні об'єкти й просторову структуру парку, на підставі чого визначено збереженість первинних композиційних елементів (палац із вежею, флігелі, в'їзна брама, партер, залишки фонтану, мур). Це підтвердило історико-архітектурну цінність об'єкта.
3. Досліджено ландшафтну структуру території, що дало змогу з'ясувати поєднання регулярних елементів (алеї, партер) з мальовничо-пейзажними композиціями, пристосованими до складного рельєфу долини річки Тернавка. Встановлено, що ландшафтна композиція формує гармонійний простір із використанням природних висот, джерел і панорам.
4. Встановлено, що формування видової композиції Кривчицького парку відбувалося як у межах природного лісового угруповання, так і внаслідок ландшафтного проектування, характерного для історичних парків Поділля. На користь цієї гіпотези свідчить велика кількість понадвікових аборигенних видів (*Quercus robur*, *Tilia cordata*, *Carpinus betulus*, *Acer campestre*, *Acer pseudoplatanus*), що підтверджує закладення парку на території лісового масиву.
5. Встановлено, що основу дендрофлори парку становлять 50 видів (20 родин, 37 родів). З'ясовано, що найчисленнішими є родини Rosaceae (11 видів – 22 %), Sapindaceae (5 видів – 10 %) і Salicaceae (4 види – 8 %), які разом охоплюють 40 % флори. Це свідчить про різноманітність та декоративність насаджень.
6. Охарактеризовано діброву площею понад один гектар з віком дерев близько 200 років, яка є прикладом стійкої екосистеми з високим рівнем природної рівноваги. Визначено її особливе значення для збереження біотичного різноманіття.
7. Виявлено унікальні інтродуценти (*Larix decidua* – 107 особин, *Pinus nigra*, *Pinus pallasiana*, *Gymnocladus dioica*), що вирізняють Кривчицький парк серед історичних об'єктів Хмельниччини. Це розширює уявлення про біорізноманіття регіону й обґрунтовує необхідність охорони таких дерев.
8. З'ясовано, що дендрофлора Кривчицького парку характеризується поєднанням аборигенних видів з інтродукованими деревними і чагарниковими рослинами різного географічного походження, що зумовлює її високу флористичну різноманітність та естетичну виразність. Понад половина таксономічного складу (28 видів або 56 %) становить аборигенну флору. Дендрофлора парку охоплює види із помірної зони Європи, Північної Америки, Середземномор'я, Малої і Середньої Азії, що свідчить про поєднання локального екотипу з елементами ландшафтного проектування інтродукованими деревними рослинами.
9. Обґрунтовано необхідність надання Кривчицькому парку статусу парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення у складі природно-заповідного фонду України. Це створює підґрунтя для його збереження, відновлення та подальшого використання як культурно-природного надбання.

References

1. Akimov, I. A. (Ed.). (2009). Book of Ukraine: Animal World. Kyiv: Globalconsulting. URL: https://www.researchgate.net/publication/277138818_Red_Data_Book_of_Ukraine_Animals
2. De Marco, L., Hadžimuhamedović, A., & Kealy, L. (2023). ICOMOS-ICCROM guidance on post-disaster and post-conflict recovery and reconstruction for heritage places of cultural significance and World Heritage cultural properties (58 p.). Charenton-le-Pont / Sharjah: ICOMOS & ICCROM. URL: https://www.iccom.org/sites/default/files/publications/2024-02/en_icomos-iccrom_guidance_iccom_2024.pdf
3. Department of Information Policy, Culture, Nationalities and Religions of the Khmelnytskyi Regional State Administration. (n.d.). *Cultural heritage sites of Khmelnytskyi region*. URL: <http://kultura.km.ua/archives/category/ochorona-kulturoi-spadshyny>
4. Dudkiewicz, M., & Dąbski, M. (2013). Dendroflora, state of preservation and possible restoration of the Łęczna Podzamcze manor in the Lublin Voivodeship. *Infrastructure and Ecology of Rural Areas*, IV(2), 69–81. URL: <https://agro.icm.edu.pl/agro/element/bwmeta1.element.agro-9c1c1ea5-1149-4b38-80b4-e38f5404e7ac/c/07Dudkiewicz.pdf>
5. Dudyn, R. B., Bahatska, O. M., Kurnytska, M. P., & Yashchuk, L. S. (2021). Analysis of the dendroflora of Shevchenko Park in Ternopil. *Scientific Reports of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, 3(91). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2021_3_12
6. Dziurak, S. O. (2008). The second (small) Kryvchytske settlement. In *Dunaievychchyna through the eyes of researchers, participants, and witnesses of historical events* (Issue IV, pp. 47–49). Dunaivtsi: Kamianets-Podilskyi: Moshak M. I. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1055?show=full>
7. Felgentreff, E. S., Pernat, N., & Buchholz, S. (2024). Birds of Berlin: Changes in communities and guilds in the urban park "Ti-

- ergarten" since 1850. *Ecology & Evolution*, 14(5), article ID e11461. <https://doi.org/10.1002/ecs3.11461>
8. *Handbook of archaeology of Ukraine: Khmelnytskyi, Chernivtsi, Zakarpattia regions*. (1984). Kyiv: Naukova Dumka, 221 p. URL: <https://library.shevchenko.org/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=13472>
 9. Herasymchuk, T. (n.d.). A brief historical note on the Krupensky Palace in Krywczyk village. *National Historical and Architectural Reserve "Kamianets"*. URL: <https://niazkamenec.org.ua/doslidzhenia/169-t-gerasimchuk-korotka-ystorichna-dovyodka-na-palac-krupenskih-v-s-krivchik.html>
 10. Historic England. (2021). Local Heritage Listing: Identifying and Conserving Local Heritage. *Advice Note 7, 2nd edition*. Swindon: Historic England. URL: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/local-heritage-listing-advice-note-7/>
 11. Iordache, M., Zamfir, L., Becherescu, A., & Chiş, A. C. (2025). Exploring Dendroflora Diversity and Ecology in an Urban Arboretum from Western Romania: The Role of Plant Life-Form and Plant Family in Urban Woody Phytocoenosis. *Plants*, 14(5), article ID 717. <https://doi.org/10.3390/plants14050717>
 12. Law of Ukraine "On the Nature Reserve Fund of Ukraine" (1992, June 16; as amended May 31, 2021). Official text. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
 13. Markov, F. F., & Vyshnevskiy, A. V. (2013). Comprehensive assessment of the park-monument of landscape art named after Myklukha-Maklai. *Scientific Bulletin of UNFU*, 23(13), 41–47. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_13/41_Mar.pdf
 14. Nomadseason. (2025, July). Climate: Dunayivtsi, Khmelnytskyi Oblast, Ukraine. URL: <https://nomadseason.com/climate/ukraine/khmelnytskyi-oblast/dunayivtsi.html>
 15. Petryshyn, H. P., Tupis, S. P., Onufriy, Ya. O., & Lukashchuk, H. B. (2021). Substantiation of the natural value of the "Dubliansky Park" territory in order to grant the status of a park – monument of garden and park art. *Scientific Bulletin of UNFU*, 31(1), 48–54. <https://doi.org/10.36930/40310108>
 16. Poluchowycz, D. (2024, February 12). Krywczyk – Ottoman mystery of the "mysterious" palace. *Kurier Galicyjski*, 2(438). URL: <https://kuriergalicyjski.com/krywczyk-osmanska-zagadka-tajemniczego-palacu/>
 17. Popova, O. M., & Abrashkina, I. V. (2015). Analysis of the dendroflora of the garden-park monument "City Garden" (Izmail, Odessa region). *Bulletin of the National Museum of Natural History*, 13, 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnnpm_2015_13_9
 18. Pustynnikova, I. (n.d.). Krywczyk. Castles and Churches of Podillia [Local history electronic resource]. URL: <http://www.castles.com.ua/krzywczik.html> (accessed August 16, 2025).
 19. Reshetiuk, O. V. (2023). Comprehensive analysis of dendroflora in Schiller Park-Monument of Landscape Gardening in Chernivtsi. *Scientific Bulletin of UNFU*, 33(5), 28–39. <https://doi.org/10.36930/40330504>
 20. Royal Botanic Gardens, Kew. (2025). *Plants of the World Online*. URL: <https://powo.science.kew.org>
 21. Sliusharčyk, M. Y. (2014). Krywczyk. In I. M. Dziuba, A. I. Zhukovsky, M. H. Zhelezniak, et al. (Eds.), *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Institute of Encyclopedic Research of the NAS of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-746>
 22. Tsyhanenko, L. F. (2009). *Nobility of Southern Ukraine (second half of the 18th century – 1917)*. Izmail: SMIL, 384 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tsyhanenko_Liliia/Dvorianstvo_Pivdnia_Ukrainy_druha_polovyna_KhVIII_st_-1917_r.pdf
 23. Vasquez, A. V., & Wood, E. M. (2022). Urban parks are a refuge for birds in park-poor areas. *Frontiers in Ecology & Evolution*, 10, article ID 958572. <https://doi.org/10.3389/fevo.2022.958572>
 24. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019, February 28). Law of Ukraine "On the basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2030". Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=uk>
 25. Vitenko, V. A., Honcharuk, V. V., Podzerei, R. V., Kyliivnyk, V. S., & Koval, S. A. (2022). Vital condition of the dendroflora of the Nemyriv Park in Vinnytsia region. *Scientific Bulletin of UNFU*, 32(6), 18–24. <https://doi.org/10.36930/40320603>
 26. Woodland Trust. (2025, March). Recognising and categorising ancient and other veteran trees. URL: <https://sites.createcdn.net/sitefiles/77/3/5/773556/recognising-and-categorising-ancient-and-other-veteran-trees.pdf>

L. P. Kazimirova, S. V. Ilyinskiy, V. V. Rybak, O. P. Mateyuk

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

KRYVCHYTSKY PARK OF KHMELNYTSKYI REGION AS A PROSPECTIVE OBJECT OF THE NATURE RESERVE FUND OF UKRAINE

The article examines Kryvchyky Park, a little-known monument of landscape gardening art that developed on the grounds of the historical estate of the Krupensky family in the village of Kryvchyk, Kamianets-Podilskyi District, Khmelnytskyi Region. The current condition of the park is analyzed, including its architectural features, landscape and planning structures, and plantings. It has been established that the historical park in Kryvchyk is distinguished by a clear landscape structure combining elements of regular planning-alleys, parterre-with picturesque landscape compositions organically adapted to the complex relief of the Ternavka River valley (a right tributary of the Dniester) and Mount Skhody. Key components of the parks landscape and planning structure include the palace, utility buildings, an old Podillian stone wall, a centuries-old oak grove covering about 1 hectare, an orchard, water springs, and open glades. The taxonomic composition of the cultivated dendroflora has been characterized, comprising 50 species from 37 genera and 20 families. The parks dendroflora exhibits a polygeographic structure that includes floristic elements from various parts of the temperate zone of the Northern Hemisphere. The geographic composition is represented by a combination of native species of the European temperate zone and introduced species of North American, Mediterranean, and Asian origin. Attention is drawn to century-old specimens of *Larix decidua*, *Picea abies*, *Pinus nigra*, *Pinus nigra* subsp. *pallasiana*, *Pinus sylvestris*, *Gymnocladus dioica*, *Juglans nigra*, *Quercus robur*, and *Tilia cordata*. One *Gymnocladus dioica* tree is the oldest known representative of the species in Khmelnytskyi Region and, likely, in Ukraine. The parks avifauna is represented by 61 bird species belonging to 10 orders and 23 families; 56 species, or 91.8 % of the total, are protected under the Bern Convention, while *Circus cyaneus*, *Picus viridis*, and *Lanius excubitor* are listed in the Red Data Book of Ukraine. Based on its historical, landscape-architectural, dendrological, and ornithological value, it is concluded that Kryvchyky Park should be included in the Nature Reserve Fund of Ukraine with the status of a local-level park-monument of landscape gardening art. The article draws the attention of the scientific community and local authorities to the importance of preserving such sites as part of Ukraines historical, cultural, and natural heritage.

Keywords: historical park; cultivated dendroflora; taxonomic composition; systematic structure; centuries-old trees; avifauna; park-monument of landscape gardening art.